

Nationaal Coördinator tegen
Discriminatie en Racisme
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

Contractarbeid en historische gelijkwaardigheid

*Een advies over de plaats
van de contractarbeid
in het Nederlandse
collectieve geheugen*

Contractarbeid en historische gelijkwaardigheid

*Een advies over de plaats
van de contractarbeid in
het Nederlandse collectieve
geheugen*

Nationaal Coördinator tegen
Discriminatie en Racisme

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Samenvatting	10
1. Inleiding, mandaat en afbakening	15
1.1 Aanleiding: een onvolledig verhaal van het koloniale verleden	16
1.2 Doel en karakter van dit advies	17
1.3 Mandaat en positie van de NCDR	17
1.4 Afbakening: focus en reikwijdte	18
1.5 Leeswijzer	18
2. De contractarbeid: stiefkind van het Nederlandse koloniale verleden	20
2.1 Een onmisbaar onderdeel van het koloniale verleden	21
2.2 Wat verstaan we onder contractarbeid?	21
2.3 Van historische kennis naar maatschappelijke opgave	22
3. De maatschappelijke doorwerking van een onvolledig collectiefgeheugen	23
3.1 Historische ongelijkwaardigheid als maatschappelijk vraagstuk	24
3.2 Doorwerking in identiteit, erkenning en burgerschap	24
3.3 Institutionele doorwerking van historische ongelijkwaardigheid	25
3.4 Maatschappelijke betekenis van historische ongelijkwaardigheid	26
4. Historische gelijkwaardigheid als normatief kader	28
4.1 De verantwoordelijkheid van de overheid	29
4.2 Wat historische gelijkwaardigheid betekent	30
4.3 Voortbouwen op de ingezette koers: een verbreding van 'Na de komma'	30
4.4 Naar een nationale strategie voor historische gelijkwaardigheid	31
5. Aanbevelingen aan het kabinet	32
5.1 Inleiding	33
5.2 Aanbevelingen	33
6. Slotbeschouwing	40
6.1 Een samenhangende strategie voor de Nederlandse samenleving	41
6.2 Van historische ongelijkwaardigheid naar historische gelijkwaardigheid	41
Begrippenkader	43
Bijlage 1	46
Bijlage 2	50
Bijlage 3	54
Bijlage 4	58
Literatuurlijst	62
Colofon	68

Voorwoord

Hoe een samenleving omgaat met haar geschiedenis, zegt veel over de wijze waarop ze naar haar toekomst kijkt. Een democratische rechtsstaat wordt gedragen door wetten en instituties, en door een gedeeld historisch bewustzijn. Een bewustzijn waarin burgers zich herkennen en waarin ruimte is voor de verschillende verhalen die onze geschiedenis hebben gevormd. De afgelopen jaren heeft Nederland belangrijke stappen gezet in de erkenning van het slavernijverleden. Dat heeft geleid tot een bredere maatschappelijke dialoog over het koloniale verleden en wat dat betekent voor de Nederlandse samenleving van vandaag. Het laat zien dat een samenleving bereid kan zijn haar geschiedenis opnieuw te bekijken en die op een meer inclusieve manier door te geven aan volgende generaties.

Tegelijkertijd is tijdens de vele gesprekken die ik de afgelopen jaren heb gevoerd met vertegenwoordigers van de Chinese, Hindustaanse¹ en Javaanse gemeenschappen steeds dezelfde vraag naar voren gekomen. Hoe verhoudt de geschiedenis van de contractarbeid zich tot het bredere verhaal van het Nederlandse koloniale verleden? De gemeenschappen zoeken geen erkenning ten koste van anderen. Zij ervaren dat een geschiedenis die belangrijk is geweest voor de ontwikkeling van Suriname, Nederland en het Koninkrijk der Nederlanden, nog altijd maar beperkt zichtbaar is in ons nationale collectieve geheugen. Die vraag vormde de aanleiding voor dit advies.

De Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme heeft de opdracht de regering gevraagd en ongevraagd te adviseren over discriminatie, racisme en een inclusieve samenleving. Daarbij gaat het om de actualiteit én om de historische context waaruit hedendaagse verhoudingen zijn voortgekomen. Geschiedenis en samenleving zijn niet los van elkaar te zien. Hoe een land zijn verleden kent, beïnvloedt hoe burgers zich vandaag gezien, erkend en verbonden voelen. Dit advies is daarom geen historisch overzicht en ook geen pleidooi om verschillende geschiedenissen met elkaar te vergelijken. Het is een beleidsadvies over de vraag hoe de Nederlandse overheid kan bijdragen aan een vollediger en evenwichtiger collectief geheugen. De kern is de overtuiging dat de geschiedenis van de contractarbeid geen apart verhaal is, maar een wezenlijk onderdeel van het Nederlandse koloniale verleden.

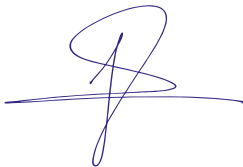
Tijdens de voorbereiding is gesproken met wetenschappers, archivisten, erfgoeddeskundigen, onderwijsprofessionals en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Townhallsessies, conferenties,

¹ In dit advies wordt Hindustaanse met een <u> in plaats van een <oe> of een <o> geschreven, volgens de officiële spelling van het Sarnámi.

expertbijeenkomsten en gesprekken met de betrokken gemeenschappen hebben waardevolle inzichten opgeleverd. Hun kennis, betrokkenheid en bereidheid om ervaringen en perspectieven te delen hebben in belangrijke mate bijgedragen aan dit advies. Daarvoor spreek ik mijn oprechte dank en waardering uit.

Met dit advies introduceert de NCDR het begrip historische gelijkwaardigheid als richtinggevend beginsel voor toekomstig overheidsbeleid. Dit is geen politiek standpunt of historisch oordeel. Historische gelijkwaardigheid vraagt dat alle wezenlijke onderdelen van het Nederlandse koloniale verleden duurzaam worden erkend, onderzocht, bewaard, onderwezen en doorgegeven. Alleen dan ontstaat een collectief geheugen dat recht doet aan de volle breedte van onze gezamenlijke geschiedenis.

Dit advies wordt aangeboden aan de regering in de overtuiging dat kennis van het verleden een voorwaarde is voor wederzijds begrip, maatschappelijke verbondenheid en een inclusieve democratische rechtsstaat, geen doel op zichzelf. Een samenleving wordt gevormd door de geschiedenis die ze heeft én door de geschiedenis die ze bereid is te kennen. Ik hoop dat dit advies eraan bijdraagt dat ook de geschiedenis van de contractarbeid een volwaardige en duurzame plaats krijgt in ons gezamenlijke collectieve geheugen.

Rabin Baldewsingh,
Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme

Samenvatting

Een volledig verhaal over het Nederlandse koloniale verleden

Nederland heeft de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet in de erkenning van het koloniale verleden en het slavernijverleden. Excuses van de regering, het Herdenkingsjaar Slavernijverleden en het nog vorm te geven kabinetsprogramma 'Na de komma' bieden ruimte voor onderzoek, onderwijs, maatschappelijke bewustwording en verbinding. De Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, de NCDR, waardeert die ontwikkeling. De regering laat daarmee zien dat zij verantwoordelijkheid wil nemen voor de manier waarop Nederland dit verleden erkent en doorgeeft aan volgende generaties.

Het verhaal is echter nog niet compleet. De geschiedenis van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders in Suriname hoort ook bij het Nederlandse koloniale verleden. Om de plantage-economie draaiende te houden, wilden de plantage-eigenaren goedkope arbeidskrachten hebben na de afschaffing van de slavernij. Dus bracht Nederland vanaf het midden van de negentiende eeuw tienduizenden mensen uit China, Brits-Indië en Java naar Suriname. De migratie, rechtspositie en ervaringen van contractarbeiders verschilden van die van tot slaaf gemaakte mensen. Maar de contractarbeiders maakten wel deel uit van hetzelfde koloniale systeem, dat de economie van Suriname draaiend moest houden. Een goed begrip van het Nederlandse koloniale verleden vraagt daarom aandacht voor beide geschiedenissen. Iedere geschiedenis heeft daarbij een eigen context en betekenis.

De afgelopen decennia is wetenschappelijke kennis van de geschiedenis van de contractarbeid sterk toegenomen. Vaak deden individuele onderzoekers dit vanuit eigen betrokkenheid en soms met eigen geld. Maatschappelijke organisaties, culturele instellingen en mensen uit de betrokken gemeenschappen hielden de geschiedenis levend. Publicaties, herdenkingen, monumenten, erfgoed en familiegeschiedenissen spelen daarin een zichtbare rol.

De NCDR ziet tegelijk dat deze geschiedenis weinig terugkomt in het nationale collectieve geheugen. Kennis is er wel, deels binnen de wetenschap en vooral binnen de betrokken gemeenschappen. Regulier onderwijs, nationale musea en publieke informatie geven er nog weinig aandacht aan. Veel Nederlanders kennen de term contractarbeid nauwelijks. Dit advies kaart aan welke plek de Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid binnen het Nederlandse collectieve geheugen inneemt. De kern is dat veel historische kennis nog niet goed is opgenomen in nationale instellingen voor kennis en herinnering.

Daarmee blijft een wezenlijk onderdeel van het Nederlandse koloniale verleden slechts beperkt zichtbaar en beschikbaar, terwijl de impact ervan nog dagelijks doorwerkt in de samenleving.

Historische ongelijkwaardigheid

Nederland beschikt over veel historische kennis zonder dat daar een breed collectief geheugen bij hoort. De geschiedenis van contractarbeid krijgt veel minder publieke aandacht dan het slavernijverleden. De NCDR gebruikt voor dit verschil het begrip historische ongelijkwaardigheid. Daarmee bedoelt de NCDR dat bepaalde delen van de nationale geschiedenis wel zijn onderzocht en vastgelegd. Maar onderwijs, erfgoed, wetenschap en publieke instellingen maken die delen niet in gelijke mate zichtbaar. Historische ongelijkwaardigheid vergelijkt niet de gebeurtenissen zelf. Het begrip is ook geen rangschikking van verschillende vormen van historisch onrecht. De vraag draait om hoe Nederland geschiedenis zichtbaar maakt en overdraagt aan nieuwe generaties.

Voor de NCDR raakt dit aan maatschappelijke gelijkwaardigheid. Groepen die zichzelf nauwelijks herkennen in het nationale verhaal ervaren minder erkenning als burgers van Nederland. Het collectieve geheugen blijft dan onvolledig.

Historische gelijkwaardigheid

De NCDR stelt historische gelijkwaardigheid voor als normatief antwoord op deze situatie. Overheid en instellingen die overheidsgeld ontvangen moeten zich actief inzetten voor erkenning, onderzoek, behoud, onderwijs en overdracht van alle fases van het Nederlandse koloniale verleden. Dat vraagt om een zorgvuldige en duurzame aanpak. Gelijkwaardigheid betekent niet dat verschillende historische ervaringen hetzelfde zijn.

Iedere geschiedenis kent eigen omstandigheden, ontwikkelingen en gevolgen. Het uitgangspunt is dat iedere wezenlijke geschiedenis een volwaardige plek verdient in het nationale collectieve geheugen. De NCDR ziet contractarbeid daarom niet als een bijlage bij het verhaal over slavernij. Contractarbeid vormt een zelfstandig deel van het bredere Nederlandse koloniale verleden.

De centrale aanbeveling

De geschiedenis van contractarbeid is volgens de NCDR nog onvoldoende institutioneel vastgelegd en geborgd binnen de Nederlandse kennis- en herinneringsstructuur. Betrokken gemeenschappen bezitten veel kennis via oral history. Een landelijke aanpak waarin onderzoek, onderwijs, erfgoed, archieven, publieke aandacht en maatschappelijke dialoog samenkomen ontbreekt echter.

Nederland is volgens de NCDR toe aan een volgende stap. Een apart nieuw beleidsterrein hoeft daarvoor niet te ontstaan. Bestaand beleid rond het koloniale verleden kan wel breder en sterker worden gemaakt. Het kabinet krijgt het advies om historische gelijkwaardigheid als leidend uitgangspunt te nemen.

Aanbevelingen

De NCDR doet zes aanbevelingen aan het kabinet.

Allereerst vraagt de NCDR om een **nationale visie op het Nederlandse koloniale verleden**. Slavernij, contractarbeid en andere koloniale ervaringen moeten daarin in samenhang worden bekeken. Historische gelijkwaardigheid vormt daarbij de basis.

Verder moet Nederland niet alleen de historische betekenis van contractarbeid erkennen. **De doorwerking in identiteit, cultuur, erfgoed, burgerschap en herinnering verdient eveneens aandacht**. Voor veel families is de geschiedenis geen ver verleden.

De NCDR adviseert **ook een Nationaal Kennisinstituut Contractarbeid op te richten**. Zo'n onafhankelijk centrum kan onderzoek, erfgoed, onderwijs, documentatie en internationale samenwerking bij elkaar brengen. Er is behoefte aan blijvend onderzoek naar de geschiedenis én de invloed ervan in het heden. Een Nationaal Archief Contractarbeid, een oral history programma en een programma voor familieonderzoek kunnen daarbij helpen. Bronnen moeten beter worden gedigitaliseerd en toegankelijk gemaakt.

Onderwijs en burgerschapsvorming vragen ook om een vaste plek voor deze geschiedenis. Curriculumontwikkelaars, lerarenopleidingen en makers van lesmateriaal kunnen contractarbeid structureel opnemen. Leerlingen krijgen dan een breder beeld van het koloniale verleden.

Publieke zichtbaarheid moet meer aandacht krijgen via musea, monumenten, tentoonstellingen, media, kunst en cultuur. Contractarbeid kan zo herkenbaar worden binnen de Nederlandse herinneringscultuur.

Overheidsbeleid moet historische gelijkwaardigheid op lange termijn borgen. Een gezamenlijke uitvoeringsstructuur, vaste financiering en regelmatige evaluatie zijn daarvoor nodig. Overheid, onderzoekers, erfgoedinstellingen en maatschappelijke organisaties moeten hierin samen optrekken.

Een volledig collectief geheugen vraagt om historische gelijkwaardigheid

Een democratische samenleving staat sterker wanneer zij haar geschiedenis in de volle breedte erkent en doorgeeft aan volgende generaties. 'Na de komma' begint geen nieuw verhaal, de zin loopt gewoon door. Historische gelijkwaardigheid begint pas als een samenleving bereid is om ook lastige delen van het verleden mee te nemen. Nederland staat nu voor die opgave.

1.

**Inleiding,
mandaat en
afbakening**

1.1 Aanleiding: een onvolledig verhaal van het koloniale verleden

Nederland bevindt zich in een periode van hernieuwde maatschappelijke reflectie op zijn koloniale verleden. Lange tijd kwam dit verleden nauwelijks terug in het publieke debat. De afgelopen jaren is dat veranderd. Druk vanuit de maatschappij, initiatieven van grassroots, lesprogramma's en politieke keuzes hebben het onderwerp zichtbaarder gemaakt. Het collectieve geheugen schuift mee. Inzichten die lang op de achtergrond bleven, krijgen ruimte, terwijl nieuwere generaties vragen stellen over vroeger en over wat daarvan nog merkbaar is. Een democratie heeft baat bij een zorgvuldig en evenwichtig beeld van de eigen geschiedenis.

Binnen deze ontwikkeling ziet de NCDR dat de geschiedenis van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders in Suriname nog te weinig bekend is. Deze geschiedenis hoort bij het koloniale verleden en moet daarin een volwaardige plek krijgen. Er bestaat al redelijk veel kennis over de geschiedenis van contractarbeid. Onderwijs, wetenschap, erfgoedbeleid en het publieke gesprek geven die kennis alleen nog niet de ruimte die past bij het onderwerp. Veel nakomelingen van contractarbeiders merken daarom dat hun familiegeschiedenis en de waarde daarvan voor hun identiteit onvoldoende zichtbaar blijven.

De NCDR is van oordeel dat een democratische rechtsstaat die streeft naar gelijkwaardigheid, rechtvaardigheid, verbondenheid en wederzijds begrip vraagt om een historische herinneringscultuur waarin alle wezenlijke onderdelen van het koloniale verleden zichtbaar zijn. Erkenning van contractarbeid doet niets af bij de erkenning van het slavernijverleden. Het gaat niet om een vergelijking van verschillende historische ervaringen of om een hiërarchie van historisch leed. Het maakt het gezamenlijke verhaal juist vollediger.

Slavernij en contractarbeid waren verschillende systemen met ieder een eigen aard. Beide systemen maken deel uit van de koloniale geschiedenis die Nederland en Suriname met elkaar verbindt. Wanneer beide naast elkaar staan, ontstaat een eerlijker beeld van het verleden en van de sporen die nog steeds zichtbaar zijn. Vanuit deze gedachte brengt de NCDR dit advies uit. Het advies bevat aanbevelingen die de geschiedenis en de doorwerking van contractarbeid duurzaam moeten vastleggen in beleid, onderwijs, erfgoed en bewustwording.

1.2 Doel en karakter van dit advies

Dit advies is gericht aan de regering. De NCDR vraagt om een duurzame plaats en volwaardige verankering van de geschiedenis van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders in het collectieve geheugen en in beleid rond het koloniale verleden. De centrale vraag luidt hoe deze geschiedenis erkend, onderzocht, onderwezen, bewaard en doorgegeven kan worden aan volgende generaties.

Historisch onderzoek heeft al veel kennis opgeleverd. Deze kennis kreeg nog maar beperkt een plaats in het nationale bewustzijn en in de publieke manier van herdenken. De grootste opgave ligt dus bij het duurzaam opnemen van wat al bekend is. Nog meer feiten verzamelen staat minder hoog op de lijst.

Dit advies is nadrukkelijk een beleidsadvies. Het vertelt de geschiedenis niet opnieuw en spreekt geen nieuw oordeel uit over het verleden. De kernvraag van dit advies draait om de taak van de overheid: Op welke manier kan de overheid deze geschiedenis een volwaardige plek geven, zodat ze bijdraagt aan gelijkwaardig burgerschap en een inclusieve herinneringscultuur?

1.3 Mandaat en positie van de NCDR

De Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme adviseert de regering gevraagd en ongevraagd over discriminatie, racisme en ontwikkelingen rond een inclusieve en gelijkwaardige samenleving. Vanuit een onafhankelijke positie zet de NCDR maatschappelijke vraagstukken op de agenda. De organisatie brengt partijen bij elkaar en doet voorstellen voor blijvende verbetering van beleid en uitvoering.

De geschiedenis van contractarbeid sluit aan bij deze opdracht. De manier waarop een samenleving het verleden erkent en doorgeeft, beïnvloedt of mensen zich gezien en gelijkwaardig voelen. Wanneer grote delen van de nationale geschiedenis onderbelicht blijven, kunnen mensen zich ongezien voelen. Discriminatie en racisme zitten immers ook in beeldvorming en in wat een land zich wel of niet herinnert. Soms blijft dat binnen families generaties lang voelbaar.

De NCDR vraagt daarom aandacht voor de plaats van contractarbeid in het collectieve geheugen. Het is niet het doel om de geschiedenis te gaan herschrijven. Het gaat om de vraag welke verantwoordelijkheid de overheid heeft om dit verleden duurzaam vast te leggen in beleid, onderwijs, wetenschap, erfgoed en publieke herinnering.

1.4 Afbakening: focus en reikwijdte

Dit advies richt zich op Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid in Suriname en op de sporen die deze geschiedenis nu nog nalaat. Het advies beperkt zich tot de vraag welke verantwoordelijkheid de Nederlandse overheid heeft voor de erkenning en duurzame verankering van deze geschiedenis. Erkenning, gelijkwaardigheid en verbondenheid staan daarbij centraal. Het doel van dit advies is nadrukkelijk niet om deze geschiedenis met het slavernijverleden te vergelijken of tegen elkaar af te wegen. Maar juist om bij te dragen aan een vollediger en samenhangender begrip van de totale Nederlandse koloniale geschiedenis.

De hoofdtekst bespreekt de geschiedenis van de drie groepen alleen wanneer dit nodig is voor de beleidsvragen van nu. De bijlagen geven korte historische overzichten. Zo blijft in de hoofdtekst ruimte voor analyse, normstelling en aanbevelingen.

Juridische aansprakelijkheid, financiële compensatie en herstelbetalingen vallen buiten dit advies. De aanbevelingen gaan over een duurzame plaats voor deze geschiedenis en de doorwerking daarvan. Onderwijs, wetenschap, erfgoed, archieven, musea en publieke herinnering zijn de plekken waar dit zichtbaar moet worden.

1.5 Leeswijzer

De hoofdstukken bouwen verder op elkaar. Eerst komt de historische context aan bod, daarna volgt een maatschappelijke analyse en vervolgens staan de aanbevelingen centraal.

Hoofdstuk 1 behandelt de aanleiding, het doel, het mandaat en de afbakening. Hoofdstuk 2 plaatst contractarbeid in het koloniale systeem. Dit hoofdstuk laat zien waarom de ervaringen van de drie groepen niet los van elkaar bekeken kunnen worden. Chinese, Hindustaanse en Javaanse arbeiders kwamen via verschillende routes naar Suriname. In Suriname kregen zij te maken met vergelijkbare machtsverhoudingen.

Hoofdstuk 3 onderzoekt de plaats van contractarbeid in het collectieve geheugen en werkt het begrip historische ongelijkwaardigheid verder uit. Hoofdstuk 4 gebruikt historische gelijkwaardigheid als vertrekpunt voor beleid in de toekomst. Hoofdstuk 5 bevat aanbevelingen langs drie lijnen: erkennen, verankeren en verbinden. Hoofdstuk 6 kijkt naar de betekenis van historische gelijkwaardigheid voor de rechtsstaat.

De bijlagen bevatten korte historische overzichten van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid. Er staan ook een vergelijkend overzicht en een literatuurlijst in de bijlagen.

2.

**De contractarbeid:
stiefkind van
het Nederlandse
koloniale verleden**

2.1 Een onmisbaar onderdeel van het koloniale verleden

De geschiedenis van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders is nauw verbonden met het Nederlandse koloniale verleden. Nederland schafte de slavernij af in 1863 en het Staatstoezicht bleef nog bestaan tot 1873. Daarna wilde de koloniale overheid nieuwe, goedkope arbeiders hebben voor de plantages, om de Surinaamse plantage-economie in stand te houden. Arbeiders uit China, Brits-Indië en Java kwamen tientallen jaren onder contract naar Suriname. Zij werkten op plantages en bij andere koloniale bedrijven (Man A Hing, 1980, 2006; Hoeft, 1998; Choenni, 2016).

Iedere groep bracht een eigen achtergrond en cultuur mee. Toch behandelt dit advies de drie groepen samen, omdat Chinese, Hindustaanse en Javaanse arbeiders binnen hetzelfde koloniale arbeidssysteem terecht kwamen. De overheid wierf hen volgens regels die sterk op elkaar leken. Vervolgens liet de overheid hen werk doen dat geld opleverde voor de kolonie en voor Nederland. Een contract legde vaak vast waar iemand moest wonen en welk werk iemand kreeg. Drie gemeenschappen bouwden later elk een eigen taal, religie en sociaal leven op en sporen daarvan zie je nog altijd terug in Suriname (De Klerk, 1951, 1953; Tjon Sie Fat, 2009; Choenni, 2021; Mingo, 2023).

Contractarbeid bestaat niet uit drie losse verhalen over migratie. Het vormde één systeem binnen het koloniale bestuur. Elke gemeenschap vraagt om eigen aandacht en de bijlagen bieden daarvoor ruimte.

2.2 Wat verstaan we onder contractarbeid?

Contractarbeid was het door de Nederlandse koloniale overheid georganiseerde systeem waarbij arbeiders uit China, Brits-Indië en Java op basis van een meerjarige arbeidsovereenkomst naar Suriname werden gebracht. Zij moesten daar arbeid verrichten op plantages en andere koloniale ondernemingen, onder voorwaarden die door de koloniale overheid werden gereguleerd en waarbij hun persoonlijke vrijheid gedurende de contractperiode heel beperkt was (Tinker, 1974; Hoeft, 1998).

Juridisch gezien verschilde contractarbeid van slavernij. Contractarbeiders waren geen bezit van de werkgevers en contractarbeiders kregen loon voor een afgesproken periode. Hun vrijheid kende wel duidelijke grenzen. Contractarbeiders zaten vast aan één werkgever en stonden onder toezicht wanneer zij zich wilden verplaatsen. Overtreding van de regels

kon zelfs een straf opleveren. Historici noemen dit daarom een hybride vorm van arbeid. Het systeem werkte met contracten, terwijl koloniale machtsverhoudingen, geldelijke afhankelijkheid en strenge controle overeind bleven (Hira, 1982, 2025; Choenni, 2021).

Deze uitleg is nodig, omdat contractarbeid een eigen plaats inneemt binnen de koloniale geschiedenis. Contractarbeid was geen voortzetting van slavernij. Vrije arbeidsmigratie zoals die nu bestaat was het evenmin. De koloniale overheid ontwikkelde deze vorm van arbeid toen plantages nieuwe, goedkope werkkrachten wilden hebben.

2.3 Van historische kennis naar maatschappelijke opgave

Contractarbeid kreeg de afgelopen decennia meer aandacht binnen historisch en sociaal onderzoek. Die aandacht is alleen niet gelijk verdeeld. Onderzoek naar Hindustaanse contractarbeid is redelijk uitgebreid en gaat over migratie, werk, wonen en gemeenschapsvorming. Ook de sociaal-culturele ontwikkeling komt daarin terug. Er blijven ook nog vragen liggen. Een deel van de verhalen zit namelijk in families en niet in archieven.

Onderzoekers hebben Javaanse contractarbeid ook bestudeerd en dat onderzoek heeft veel waarde. Het aantal publicaties over Javaanse contractarbeid ligt echter wel lager. Chinese contractarbeid is tot nu toe het minst planmatig onderzocht. Binnen de drie gemeenschappen is intussen veel gedaan om deze geschiedenis vast te leggen en door te geven. Herdenkingen, oral history projecten, familiearchieven, culturele organisaties en musea houden herinneringen levend. Foto's en verhalen binnen families laten soms zien wat officiële documenten niet noemen.

De hoofdpoging van dit advies ligt daarom niet bij een gebrek aan kennis. Wetenschappelijk onderzoek en kennis uit de gemeenschappen bieden genoeg basis om contractarbeid een vaste plek te geven in Nederlands beleid. De vraag verandert van kennis verzamelen naar kennis benutten. Hoe krijgt deze geschiedenis een plek in het collectieve geheugen en in de manier waarop Nederland herdenkt? Dat onderwerp komt terug in het volgende hoofdstuk.

3.

De
maatschappelijke
doorwerking van
een onvolledig
collectief
geheugen

3.1 Historische ongelijkwaardigheid als maatschappelijk vraagstuk

De eerdere hoofdstukken maakten duidelijk dat contractarbeid nauw verbonden is met het koloniale verleden. Over dit onderwerp bestaat ook veel historisch onderzoek. Het gaat dus niet om een gebrek aan kennis. Het gaat om de vraag: waarom blijft deze geschiedenis, terwijl er zoveel over bekend is, hangen aan de rand van ons collectieve geheugen? Voor dat verschijnsel gebruikt de NCDR de term historische ongelijkwaardigheid.

Historische ongelijkwaardigheid ontstaat, wanneer een deel van de nationale geschiedenis wel goed is onderzocht en vastgelegd, maar vervolgens nauwelijks ruimte krijgt in het onderwijs, erfgoed, publieke instellingen en nationale herdenkingen. Het is een gevolg van de keuzes die een samenleving maakt. Welke verhalen willen we zichtbaar maken en welke verhalen krijgen een vaste plek in instituties?

Pierre Nora en andere onderzoekers tonen aan dat collectief geheugen niet alleen draait om feitenkennis. Instellingen bepalen in sterke mate welke verhalen een samenleving bewaart en doorgeeft (Nora e.a., 1984–1992). Tjon Sie Fat, Hoeft en Choenni beschrijven hoe de geschiedenis van Surinaamse contractarbeid lange tijd vooral binnen de betrokken gemeenschappen bleef bestaan. In het nationale verhaal kreeg deze geschiedenis weinig ruimte (Tjon Sie Fat, 2009; Choenni, 2016, 2021; Hoeft, 1990). Historische ongelijkwaardigheid gaat daarmee over meer dan het verleden alleen. Wie de eigen geschiedenis nergens terugziet, voelt zich ook minder thuis in het verhaal dat Nederland over zichzelf vertelt.

3.2 Doorwerking in identiteit, erkenning en burgerschap

Geschiedenis is meer dan een verzameling gebeurtenissen uit het verleden. Ze werkt door in hoe mensen zichzelf zien en hoe gemeenschappen hun plek in de samenleving ervaren. Stuart Hall beschrijft identiteit als iets wat zich blijft ontwikkelen in de wisselwerking tussen geschiedenis, cultuur en maatschappelijke erkenning (Hall, 1990).

De contractarbeid krijgt weinig ruimte in het nationale verhaal. Families en organisaties houden de herinnering daarom vaak zelf levend. Binnen die kring blijft veel kennis bewaard, terwijl de rest van de samenleving

deze geschiedenis nauwelijks kent. Ook burgerschap speelt hier mee. Een democratie draait om gelijke rechten en kansen en om de mate waarin burgers zich herkennen in het verhaal dat een land over zichzelf vertelt.

Blijft de geschiedenis van bepaalde groepen buiten beeld, dan kunnen burgers ervaren dat hun plaats minder meetelt. Vaak gaat het dan om meer dan persoonlijke ervaringen met discriminatie. De vraag is of mensen merken dat Nederland hun geschiedenis erkent als deel van het nationale verhaal.

De NCDR gebruikt hiervoor de term historisch burgerschap: het vermogen van burgers om zich te verhouden tot een gedeelde geschiedenis, met alle ervaringen en perspectieven die daarbij horen. Een gemeenschappelijke achtergrond is daarvoor geen voorwaarde. Wat telt, is dat iedere burger kennis kan maken met de uiteenlopende geschiedenissen die Nederland hebben gevormd. Zo draagt historisch burgerschap bij aan sociale samenhang, wederzijds respect en een democratische samenleving.

Voor nakomelingen van contractarbeiders raakt dit aan meer dan kennis. Zonder erkenning kunnen mensen zich historisch onzichtbaar voelen, ook als niemand hen doelbewust buitensluit. Daarin ziet de NCDR een maatschappelijke opgave. Een democratie is gebaat bij een collectief geheugen waarin alle grote onderdelen van het koloniale verleden zichtbaar blijven en duurzaam zijn verankerd.

3.3 Institutionele doorwerking van historische ongelijkwaardigheid

Collectieve herinnering vormt zich via instituties. Onderwijs, wetenschap, archieven, musea, erfgoedinstellingen en nationale herdenkingen geven vorm aan wat mensen onthouden en doorvertellen (Nora, 1984–1992; Halbwachs, 1992). Kennis over de contractarbeid heeft binnen die instellingen nog geen vaste plek, en daardoor valt het onderwerp voor veel mensen buiten hun historische kader.

Deze constatering doet geen afbreuk aan de belangrijke stappen die zijn gezet rond de erkenning van het slavernijverleden. Sterker nog, ze wijzen eerder de weg. Ze laten zien dat geschiedenis duurzaam kan landen wanneer overheid, wetenschap, onderwijs en organisaties samen investeren in onderzoek, educatie, erfgoed en publiek bewustzijn. Voor de contractarbeid ligt daar een bruikbaar voorbeeld, namelijk een vaste aanpak die werkt, terwijl de eigen context en betekenis overeind blijven.

In het basisonderwijs komt de contractarbeid amper aan bod. De lesstof richt zich vooral op trans-Atlantische slavernij en dekolonisatie, waardoor veel leerlingen de contractarbeid niet meekrijgen als deel van hun historisch referentiekader. Lerarenopleidingen en lesmateriaal bieden ruimte om dat uit te breiden. Zonder die verbreding blijft een les over koloniale geschiedenis hangen bij een deel van het verhaal. Publicaties van de Stichting Leerplanontwikkeling en evaluaties rond het curriculum tonen dat historische onderwerpen kunnen verschuiven, en dat biedt kansen voor verbreding. Iets vergelijkbaars gebeurt in de erfgoedsector. Musea, archieven en erfgoedinstellingen besteden meer aandacht aan slavernij, kolonialisme en de doorwerking daarvan. Zo kan ook de contractarbeid een blijvende plek krijgen in tentoonstellingen, digitale collecties, lesprogramma's en publieksactiviteiten.

Archieven hebben hierin een bijzondere positie. De contractarbeid liet veel bestuurlijke en persoonlijke bronnen na, zoals immigratieregisters, contracten en scheepslijsten, maar ook plantageadministraties, familearchieven, foto's, mondelinge getuigenissen en cultureel erfgoed. Deze bronnen zijn waardevol voor onderzoek, genealogie en identiteitsvorming. Daarom moeten archieven duurzaam bewaard blijven en beter toegankelijk worden voor onderzoekers, onderwijsinstellingen en een breed publiek. Op deze manier groeit de geschiedenis van de contractarbeid uit tot een vanzelfsprekend deel van het bredere verhaal over het koloniale verleden.

3.4 Maatschappelijke betekenis van historische ongelijkwaardigheid

De manier waarop een samenleving haar geschiedenis zichtbaar maakt, heeft invloed op of burgers zichzelf herkennen in het nationale verhaal. Collectieve herinnering levert kennis, maar ook herkenning, onderling begrip en verbondenheid. Voor nakomelingen van mensen die vanuit China, Brits-Indië of Java naar Suriname kwamen, blijft een deel van de familiegeschiedenis vaak buiten beeld, en krijgt hun cultureel erfgoed weinig plek in de herinneringscultuur.

Hun bijdrage aan de ontwikkeling van het Koninkrijk is daardoor minder zichtbaar dan de beschikbare kennis rechtvaardigt. De contractarbeid is erfgoed van afzonderlijke gemeenschappen en onderdeel van de gedeelde Nederlandse geschiedenis. Niet elke herdenking hoeft daarvoor een nationale herdenking te worden, en bestaande tradities houden hun eigen karakter. De winst zit ergens anders. De overheid, erfgoedinstellingen en onderwijs kunnen duidelijker maken hoe deze geschiedenissen

samen het koloniale verleden vormen. Er ontstaat zo ruimte, terwijl de afzonderlijke verhalen herkenbaar blijven.

De drie groepen hadden elk een eigen historische positie; hun migratie, cultuur en ervaringen liepen op veel punten uiteen. Wat hen bindt, is het koloniale arbeidssysteem waarin ze allemaal terechtkwamen; het systeem dat na de afschaffing van de slavernij werd ingericht om de plantage-economie in stand te houden. Een herinneringscultuur kan die gedeelde lijn zichtbaar maken zonder de eigenheid van elke gemeenschap uit te wissen. Wederzijds begrip, sociale samenhang en historisch besef krijgen daarmee ruimte om te groeien. De geschiedenis van de contractarbeid is van de nakomelingen van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders, en tegelijk van Nederland als geheel.

4.

**Historische
gelijkwaardigheid
als normatief
kader**

De voorgaande hoofdstukken maken duidelijk dat de geschiedenis van Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid nauw verbonden is met het Nederlandse koloniale verleden. Er is veel kennis over dit onderwerp, terwijl die geschiedenis nog maar beperkt terugkomt in het collectieve geheugen. Daar zit de kern van dit advies. Dit hoofdstuk werkt het normatieve kader uit achter de aanbevelingen van de NCDR. De centrale vraag is welke taak de overheid heeft bij een collectief geheugen dat volledig, evenwichtig en inclusief is. Vanuit die taak gebruikt de NCDR historische gelijkwaardigheid als uitgangspunt voor toekomstig beleid.

4.1 De verantwoordelijkheid van de overheid

Een democratische rechtsstaat draagt verantwoordelijkheid voor de manier waarop de nationale geschiedenis wordt onderzocht, bewaard, onderwezen en doorgegeven. Tegelijk past het de overheid niet om één vaste uitleg van het verleden voor te schrijven. Geschiedschrijving hoort bij de wetenschap, waar debat en nieuwe inzichten ruimte krijgen en verschillende perspectieven naast elkaar kunnen bestaan. De rol van de overheid ligt in de voorwaarden: zorgen dat alle relevante delen van de nationale geschiedenis toegankelijk en zichtbaar blijven, nu en in de toekomst. Die taak vloeit voort uit haar publieke verantwoordelijkheid voor onderwijs, cultuur, erfgoed, archieven, musea en onderzoek. Investeren daarin bepalen mede hoe het collectieve geheugen vorm krijgt. De overheid waarborgt de kwaliteit en toegankelijkheid van historische kennis, met ruimte voor pluriformiteit, want één verhaal omvat zelden het hele verleden.

Deze benadering sluit aan bij internationale uitgangspunten. UNESCO ziet erfgoed, onderwijs en cultuur als publieke voorzieningen die onderling begrip en samenhang versterken. De Raad van Europa stelt in het Verdrag van Faro dat overheden cultureel erfgoed toegankelijk moeten maken en dat burgers zich ermee moeten kunnen verbinden. De overheid heeft daarmee twee verantwoordelijkheden: het verleden bewaren, en bepalen welke plek dat verleden in het collectieve geheugen krijgt. De vraag is hoe ze die invult, nu belangrijke delen van het koloniale verleden nog te weinig verankerd zijn in onderwijs, erfgoed en herinneringscultuur.

4.2 Wat historische gelijkwaardigheid betekent

De NCDR neemt historische gelijkwaardigheid als normatief uitgangspunt voor toekomstig beleid. Dat beginsel houdt in dat de overheid alle grote onderdelen van het koloniale verleden zorgvuldig en duurzaam erkent, onderzoekt, bewaart, onderwijst en doorgeeft. Elke geschiedenis behoudt daarbij haar eigen context, betekenis en karakter.

Het gaat er niet om gebeurtenissen of vormen van onrecht met elkaar te vergelijken, en evenmin om elke geschiedenis op precies dezelfde manier te herdenken. Juist het eigen karakter van elke geschiedenis blijft behouden, terwijl ze allemaal een volwaardige plek krijgen in het gezamenlijke verhaal over het koloniale verleden. Voor de NCDR is historische gelijkwaardigheid een norm voor de manier waarop de overheid met het collectieve geheugen omgaat. Bij beleid over onderwijs, wetenschap, erfgoed, archieven, musea en herinneringscultuur hoort steeds de vraag of het volledige koloniale verleden zichtbaar is en welke stemmen ontbreken.

Ook internationale kaders sluiten hierbij aan. UNESCO ziet cultureel erfgoed als basis voor samenhang en wederzijds begrip; het Verdrag van Faro benadrukt de maatschappelijke waarde van erfgoed voor democratische deelname; en het VN-Comité inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie (CERD) wijst op het belang van historische educatie en publiek bewustzijn in de bestrijding van discriminatie. Samen bevestigen deze kaders dat een democratische overheid zorg draagt voor een inclusief en evenwichtig collectief geheugen. Historische gelijkwaardigheid is daarmee een beginsel van goed openbaar bestuur, en reikt verder dan een cultuurhistorische ambitie.

4.3 Voortbouwen op de ingezette koers: een verbreding van ‘Na de komma’

De Nederlandse overheid zette de afgelopen jaren belangrijke stappen om het slavernijverleden te erkennen. De excuses van de regering, het Herdenkingsjaar Slavernijverleden en de kabinetsintentie ‘Na de komma’ gaven onderzoek, onderwijs, erfgoed en bewustwording een stevige impuls. De NCDR ziet dat als een waardevolle bijdrage aan een inclusieve herinneringscultuur waarin meer mensen zich herkennen.

Binnen die ontwikkeling kreeg de contractarbeid tot nu toe beperkte ruimte, wat aansluit bij het oorspronkelijke doel van ‘Na de komma’: de erkenning van het slavernijverleden. De analyse uit de vorige hoofdstukken laat zien dat ook de contractarbeid tot het koloniale verleden behoort. Daarmee dient zich een volgende stap aan. Daarvoor is geen apart beleidsprogramma nodig. De overheid kan de bestaande aanpak verbreden, zodat de contractarbeid een plek krijgt in bijvoorbeeld herdenkingen, lesmateriaal en onderzoek. Het gezamenlijke verhaal over het koloniale verleden wordt daarmee vollediger, en het herinneringsbeleid houdt zijn samenhang.

4.4 Naar een nationale strategie voor historische gelijkwaardigheid

Wie historische gelijkwaardigheid als uitgangspunt neemt, heeft een aanpak nodig die duurzaam en samenhangend is. Losse onderzoeken, herdenkingen of lessen schieten daarvoor tekort. Er is een strategie nodig waarin kennis, onderwijs, archieven, erfgoed, wetenschap en maatschappelijk besef elkaar versterken. Dit is een strategie die recht doet aan de eigen geschiedenis van slavernij, contractarbeid en andere koloniale ervaringen. Tegelijkertijd maakt zo’n strategie zichtbaar hoe deze geschiedenissen onderling samenhangen en gezamenlijk deel uitmaken van de geschiedenis van Nederland en het Koninkrijk der Nederlanden. De verschillen blijven zichtbaar, de onderlinge band ook.

Zo’n strategie vraagt om vaste samenwerking tussen overheid, wetenschap, onderwijs, archieven, musea, erfgoedinstellingen en maatschappelijke organisaties. De rijksoverheid geeft richting en brengt partijen bijeen. De betrokken gemeenschappen bouwden in de loop van tientallen jaren eigen kennis, ervaring en initiatieven op; die horen de basis van het beleid te vormen en dienen als meer dan een aanvulling op plannen van bovenaf.

Voor de NCDR is historische gelijkwaardigheid het startpunt van goed openbaar bestuur, geen sluitstuk. Tijdelijke aandacht mag niet bepalen hoeveel plek deze geschiedenis krijgt; de contractarbeid verdient een blijvende plaats in het Nederlandse herinneringsbeleid. In het volgende hoofdstuk doet de NCDR daarover aanbevelingen aan het kabinet.

5.

Aanbevelingen aan het kabinet

5.1 Inleiding

Op basis van historische ongelijkwaardigheid in ons collectieve geheugen doet de NCDR zes aanbevelingen aan het kabinet. Ze steunen op wetenschappelijke literatuur en op wat naar voren kwam in gesprekken met de Chinese, Hindustaanse en Javaanse gemeenschappen, werkbijeenkomsten, townhallsessies en conferenties. De aanbevelingen sluiten aan bij bestaand beleid en bouwen voort op de koers van de afgelopen jaren. Samen vormen ze één strategie die stap voor stap opbouwt van visie en erkenning, via kennis en onderwijs, naar zichtbaarheid en bestuurlijke inbedding. Drie pijlers vormen het kader waarbinnen de aanbevelingen moeten worden gelezen en uitgevoerd:

- **Erkennen:** een integrale visie op het koloniale verleden ontwikkelen en de geschiedenis en doorwerking van de contractarbeid expliciet erkennen.
- **Verankeren:** kennis, onderzoek, onderwijs, erfgoed en archieven blijvend versterken.
- **Verbinden:** de contractarbeid zichtbaarder maken in de samenleving en historische gelijkwaardigheid een vaste plek geven.

5.2 Aanbevelingen

Pijler Erkennen:

Aanbeveling 1

Ontwikkel een integrale nationale visie op het Nederlandse koloniale verleden.

Advies

De NCDR adviseert het kabinet om een integrale nationale visie op het Nederlandse koloniale verleden te maken. De geschiedenis van slavernij, contractarbeid en andere koloniale geschiedenissen komt daarin samen. Elke geschiedenis houdt daarbij de eigen context. Deze visie biedt een gezamenlijk kader voor keuzes over onderzoek, onderwijs, erfgoed, archieven, musea en herinneringscultuur.

Toelichting

De rijksoverheid heeft waardevolle stappen gezet rond de erkenning van het slavernijverleden. Er is geïnvesteerd in onderzoek, onderwijs, erfgoed en publieke aandacht. Het koloniale verleden is echter breder dan de geschiedenis van slavernij. De contractarbeid van Chinese, Hindustaanse

en Javaanse Surinamers hoort daar nadrukkelijk bij. Een brede visie maakt ruimte om de verschillende geschiedenissen apart te bekijken, en tegelijkertijd de onderlinge samenhang te zien. Zo kan beleid ontstaan vanuit een gedeeld perspectief.

Beoogd effect

Met een nationale visie kiest het kabinet voor een samenhangende manier om naar het koloniale verleden te kijken. Alle grote onderdelen van deze geschiedenis krijgen dan blijvende erkenning. Onderzoek, behoud, onderwijs en overdracht krijgen daarbij elk een vaste plaats.

Aanbeveling 2
Erken de geschiedenis én de maatschappelijke doorwerking van de contractarbeid.

Advies

De NCDR adviseert het kabinet om de contractarbeid van Chinese, Hindustaanse en Javaanse Surinamers uitdrukkelijk te erkennen als deel van het koloniale verleden. Die erkenning gaat niet alleen over historische gebeurtenissen. De maatschappelijke doorwerking in het heden hoort er evenzeer bij. Dit biedt richting voor beleid rond onderwijs, wetenschap, erfgoed, cultuur en herinneringscultuur.

Toelichting

Aanbeveling 1 beschrijft het bestuurlijke kader. Deze aanbeveling maakt duidelijk wat erkenning in de praktijk inhoudt. De geschiedenis van contractarbeid stopt niet bij de periode waarin mensen onder contract naar Suriname kwamen. Ervaringen werkten door in levens van kinderen en kleinkinderen en in de ontwikkeling van Suriname en Nederland. Tijdens gesprekken en bijeenkomsten kwam steeds hetzelfde beeld naar voren. Binnen de betrokken gemeenschappen bleef de geschiedenis aanwezig, terwijl deze geschiedenis in het nationale bewustzijn nauwelijks zichtbaar werd. Dat geldt voor de geschiedenis zelf en voor de invloed op identiteit, taal, cultuur, familie verhalen, sociaal-economische ontwikkeling en gemeenschapsvorming. Erkenning van deze doorwerking betekent nadrukkelijk niet dat verschillende historische ervaringen met elkaar worden gelijkgesteld of met elkaar worden vergeleken. Iedere koloniale geschiedenis heeft een eigen context, dynamiek en betekenis.

Beoogd effect

Erkenning van de geschiedenis én de doorwerking van contractarbeid verbindt het verleden met het heden. Het historisch bewustzijn wordt zo breder gedragen. Beleid kan dan recht doen aan de historische betekenis van contractarbeid en aan de invloed die deze geschiedenis nog altijd heeft.

Pijler Verankeren:

Aanbeveling 3

Richt een Nationaal Kennisinstituut Contractarbeid op en ontwikkel een duurzame nationale kennis- en erfgoedinfrastructuur.

Advies

De NCDR adviseert het kabinet een Nationaal Kennisinstituut Contractarbeid op te richten. Dit instituut ontwikkelt, bundelt, stimuleert en ontsluit kennis over de geschiedenis en doorwerking van contractarbeid. Het werkt als een landelijke voorziening die partijen met elkaar verbindt. Het instituut krijgt drie opdrachten die nauw met elkaar samenhangen.

- a. **Kennis bundelen, ontsluiten en delen.** Het wordt het landelijke kennis- en expertisepunt voor wetenschap, onderwijs, erfgoedinstellingen, overheden, maatschappelijke organisaties en het brede publiek. Bestaande instellingen houden hun eigen rol. De kracht van het instituut zit juist in het verbinden van kennis van universiteiten, archieven, musea, erfgoedinstellingen en organisaties in Nederland, Suriname en andere landen.
- b. **Een meerjarig nationaal onderzoeksprogramma.** Het instituut ontwikkelt en coördineert een programma over de geschiedenis en de maatschappelijke, culturele en institutionele doorwerking van contractarbeid. Kennis is nu ongelijk verdeeld. Over Chinese contractarbeid weten we het minst en Javaanse contractarbeid kreeg minder onderzoek dan Hindustaanse contractarbeid. Een archiefmap kan soms meer vragen oproepen dan beantwoorden. Het programma biedt ruimte voor onderzoek vanuit meerdere vakgebieden en landen. Oral history, genealogisch onderzoek, digitale geschiedschrijving en onderzoek samen met gemeenschappen passen daar goed bij.
- c. **Een infrastructuur voor archieven, oral history, genealogie en digitalisering.** Nieuwe kennis hangt af van bronnen die bewaard blijven en toegankelijk zijn. De NCDR adviseert daarom een

ationale structuur op te bouwen met een Nationaal Archief Contractarbeid. Bronnen uit binnen- en buitenland kunnen daarin worden verbonden en toegankelijk gemaakt. Dat kan digitaal en waar nodig fysiek. Een landelijk netwerk van archieven, universiteiten, erfgoedinstellingen en organisaties is hiervoor voldoende. Een nieuwe zelfstandige archiefinstelling hoeft niet. De tijd speelt wel mee, omdat kennis verloren dreigt te gaan wanneer oudere generaties overlijden. Een vast programma voor mondelinge geschiedenis en goede genealogische ontsluiting horen daarom bij de basis.

Beoogd effect

Met deze aanbeveling ontstaat één samenhangende nationale kennis- en erfgoedinfrastructuur die **kennis bundelt, nieuwe kennis ontwikkelt en historische bronnen duurzaam bewaart en ontsluit**. Wetenschap, onderwijs, erfgoed en samenleving worden daarmee structureel met elkaar verbonden, terwijl bestaande expertise en instituties worden versterkt in plaats van vervangen.

Mogelijke eerste stappen

- *Benoem een onafhankelijke kwartiermaker voor het Nationaal Kennisinstituut Contractarbeid.*
- *Breng bestaande kennisinstellingen, archieven en onderzoeksinitiatieven in kaart.*
- *Start een nationaal oral-historyprogramma.*
- *Begin met de digitalisering van kwetsbare collecties.*
- *Werk aan internationale samenwerking tussen archieven en maak samen duidelijke afspraken.*
- *Ontwikkel een voorstel voor bestuur, samenwerking en financiering.*
- *Reserveer middelen voor de opstartfase van de erfgoedstructuur.*

Aanbeveling 4

Veranker de geschiedenis van de contractarbeid in onderwijs en burgerschapsvorming.

Advies

De NCDR adviseert het kabinet de geschiedenis van contractarbeid van Chinese, Hindostaanse en Javaanse Surinamers een structurele plek te geven in het onderwijs. Kerndoelen, lesmateriaal, lerarenopleidingen en

bijscholing moeten daarbij op elkaar aansluiten. Contractarbeid wordt dan een herkenbaar onderdeel van het onderwijs over het koloniale verleden.

Toelichting

Aanbeveling 3 richt zich op kennis ontwikkelen en bewaren. Deze aanbeveling gaat over kennis doorgeven aan volgende generaties. Onderwijs vormt voor een groot deel het historisch bewustzijn. Scholen bepalen mede welke geschiedenissen terechtkomen in het collectieve geheugen. Het koloniale verleden kreeg de afgelopen jaren meer ruimte in het onderwijs. Contractarbeid bleef daarin vaak op de achtergrond. Een vaste plek vraagt om goed lesmateriaal, steun voor leraren, aandacht in lerarenopleidingen en samenwerking tussen scholen, onderzoekers, musea, archieven en erfgoedorganisaties. Het gaat niet om een apart schoolvak, maar om het inhoudelijk verrijken van bestaande curricula, waaronder geschiedenis en burgerschap.

Beoogd effect

Een duurzame positie voor contractarbeid in het onderwijs vergroot de historische kennis van toekomstige generaties. Dat versterkt het historisch bewustzijn. En ook het vermogen van leerlingen om de onderlinge samenhang tussen verschillende koloniale geschiedenissen te begrijpen en te plaatsen binnen de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving.

Mogelijke eerste stappen

- *Analyseer welke plaats contractarbeid nu in het curriculum heeft.*
- *Ontwikkel voorbeeldlesmateriaal.*
- *Start een pilot met lerarenopleidingen om materiaal in de praktijk te testen.*
- *Organiseer een expertgroep onderwijs om de inhoud en samenwerking te begeleiden.*

Pijler Verbinden:

Aanbeveling 5

Vergroot de publieke zichtbaarheid van de geschiedenis van de contractarbeid.

Advies

De NCDR adviseert het kabinet te investeren in duurzame, publieke zichtbaarheid van de geschiedenis van contractarbeid. Dit vraagt om een samenhangende aanpak waar musea, erfgoedinstellingen, culturele organisaties, media, kunst, publieke herdenkingen en de openbare ruimte samen aan bijdragen. Deze geschiedenis wordt zo bekender bij een breder publiek.

Toelichting

Kennis krijgt pas een bredere betekenis wanneer mensen deze ook buiten onderwijs, archieven en wetenschap tegenkomen. Contractarbeid is nu nog weinig zichtbaar in landelijke musea, tentoonstellingen, culturele programma's, media, monumenten en herdenkingen. De betrokken gemeenschappen bewaren en vertellen deze geschiedenis al generaties lang. Blijvende zichtbaarheid vraagt om vaste investeringen in culturele programma's, publieksactiviteiten, digitale toegang, reizende tentoonstellingen en kunst- en cultuurprojecten. Samenwerking tussen rijk, gemeenten, provincies, musea, fondsen, media, erfgoedinstellingen en organisaties maakt de geschiedenis herkenbaar voor verschillende groepen.

Beoogd effect

Duurzame, publieke zichtbaarheid vergroot de kennis over contractarbeid. Het maakt ook zichtbaar wat Chinese, Hindustaanse en Javaanse Surinamers hebben bijgedragen aan Suriname, Nederland en het Koninkrijk. Daarmee wordt het collectieve geheugen verbreed en ontstaat een inclusievere herinneringscultuur waarin de volle breedte van het Nederlandse koloniale verleden zichtbaar is.

Aanbeveling 6 **Borg historische gelijkwaardigheid duurzaam in het overheidsbeleid.**

Advies

De NCDR adviseert het kabinet om historische gelijkwaardigheid duurzaam te verankeren in het overheidsbeleid. Beleid rond onderwijs, wetenschap, erfgoed, cultuur, archieven en herinnering vraagt om structurele coördinatie. Contractarbeid kan dan een blijvend onderdeel worden van de nationale omgang met het Nederlandse koloniale verleden.

Toelichting

De eerste vijf aanbevelingen horen bij elkaar en vormen samen een beleidsstrategie. Het duurzame effect hangt af van een stevige positie in bestuur en beleid. Zonder structurele, bestuurlijke borging blijven initiatieven afhankelijk van tijdelijke programma's, projectsubsidies of aandacht die weer kan verdwijnen. Ministeries moeten daarom samenwerken en helder afspreken wie verantwoordelijk is voor de uitvoering. De rijksoverheid heeft hierin een coördinerende taak. Ze bewaakt de samenhang en volgt de voortgang, en laat regelmatig zien welke resultaten zijn bereikt. Samenwerking met wetenschap, onderwijs, erfgoedinstellingen en gemeenschappen moet op een duurzame manier georganiseerd worden. Ook vraagt dit om voldoende continuïteit in de financiering. Historische gelijkwaardigheid is geen eenmalige beleidsopgave, maar een blijvend uitgangspunt voor de manier waarop de overheid omgaat met het Nederlandse koloniale verleden.

Beoogd effect

Met de structurele borging van historische gelijkwaardigheid kiest het kabinet voor een duurzame en samenhangende benadering van het Nederlandse koloniale verleden. De aanbevelingen kunnen zo groeien tot een langjarige nationale strategie. Daarin versterken kennis, onderwijs, erfgoed, herinneringscultuur en maatschappelijke betrokkenheid elkaar blijvend.

6.

Slotbeschouwing

6.1 Een samenhangende strategie voor de Nederlandse samenleving

De zes aanbevelingen in dit advies vormen samen één samenhangende nationale strategie. Ze bouwen op elkaar verder. Een duidelijke kijk op het totale Nederlandse koloniale verleden en de erkenning van deze geschiedenis kan zorgen voor een blijvende basis van gelijke behandeling in de samenleving en het overheidsbeleid. Door kennis, onderzoek, onderwijs en erfgoed te bevorderen. De aanbevelingen bewegen van erkennen, via verankeren, naar verbinden. Daarmee wordt historische gelijkwaardigheid vertaald van een normatief uitgangspunt naar een concrete bestuurlijke opgave.

De kracht ervan ligt in de onderlinge samenhang. Historische gelijkwaardigheid vraagt om een duurzame investering in de hele kennis- en herinneringsketen: van wetenschappelijk onderzoek en archiefvorming tot onderwijs, musea, publieke zichtbaarheid en bestuurlijke borging. Pas wanneer die onderdelen elkaar versterken, kan de geschiedenis van de contractarbeid uitgroeien tot een vanzelfsprekend onderdeel van het Nederlandse collectieve geheugen.

6.2 Van historische ongelijkwaardigheid naar historische gelijkwaardigheid

De geschiedenis van een land is nooit voltooid. Iedere generatie kijkt opnieuw naar het verleden, stelt nieuwe vragen en ontdekt perspectieven die eerder onderbelicht bleven. Zo ontwikkelt ook het collectieve geheugen zich voortdurend. Nieuwe inzichten veranderen de geschiedenis niet; ze maken alleen het beeld vollediger. De excuses van de regering, het Herdenkingsjaar Slavernijverleden en het programma 'Na de komma' hebben bijgedragen aan een bredere maatschappelijke bewustwording. De NCDR beschouwt dit als een belangrijke stap vooruit, want de overheid laat zien dat ze bereid is verantwoordelijkheid te nemen voor de wijze waarop geschiedenis wordt erkend, onderzocht en doorgegeven.

Dit advies stelt aan de orde dat het verhaal van het Nederlandse koloniale verleden daarmee nog niet volledig is. De geschiedenis van de contractarbeid van Chinese, Hindustaanse en Javaanse Surinamers maakt deel uit van het koloniale verleden, maar krijgt minder aandacht in een debat dat tot nu toe vooral gericht is op de erkenning van de slavernij.

Met dit advies introduceert de NCDR het begrip historische ongelijkwaardigheid, namelijk een situatie waarin historische kennis beschikbaar is,

terwijl ze nog onvoldoende is doorgedrongen tot onderwijs, erfgoed, wetenschap en herinneringscultuur. Historische gelijkwaardigheid staat daar als richtinggevend beginsel tegenover: het startpunt van een blijvende opdracht om het collectieve geheugen vollediger, evenwichtiger en inclusiever te maken.

De zes aanbevelingen zijn de praktische uitwerking van die opdracht. Ze bouwen voort op de koers die de Nederlandse overheid de afgelopen jaren heeft ingezet, en nodigen uit tot een bredere benadering waarin het koloniale verleden in zijn samenhang zichtbaar wordt. Zo vraagt dit advies om een gezamenlijke inspanning van overheid, wetenschap, onderwijs, erfgoedinstellingen, maatschappelijke organisaties en burgers. Uiteindelijk raakt het aan een fundamentele vraag: welke geschiedenis willen wij doorgeven aan toekomstige generaties? Een geschiedenis waarin afzonderlijke ervaringen los van elkaar blijven bestaan? Of een geschiedenis waarin de verschillende lijnen samenkomen in een gezamenlijk verhaal dat recht doet aan de veelzijdigheid van het Koninkrijk der Nederlanden?

Een samenleving waarin gelijk burgerschap centraal staat, verzwakt zichzelf door de moeilijke delen van haar geschiedenis te omzeilen. Zij wordt juist sterker wanneer ze de ongelijkheden in hun volle omvang durft te kennen en te begrijpen. De geschiedenis van de contractarbeid is daarom geen vergeten hoofdstuk dat aan de Nederlandse geschiedenis moet worden toegevoegd. Het is een bladzijde die altijd al deel uitmaakte van hetzelfde boek. De opdracht waarvoor Nederland nu staat, is dan ook niet om een nieuw verhaal te schrijven, maar om het bestaande verhaal uit te breiden.

Pas wanneer ook de geschiedenis van de contractarbeid duurzaam wordt erkend, onderzocht, onderwezen, bewaard en doorgegeven, kan Nederland spreken van een collectief geheugen dat recht doet aan zijn koloniale verleden. Dat is de betekenis van historische gelijkwaardigheid.

Begrippenkader

Contractarbeid

Een systeem van gebonden arbeid dat de koloniale overheid organiseerde. Arbeidsmigranten kwamen op basis van een tijdelijk contract vanuit onder meer China, Brits-Indië en Java naar Suriname. Juridisch verschilde dit systeem van slavernij, terwijl beide vormen van arbeid binnen hetzelfde koloniale economische systeem pasten.

Coolie trade

De internationale handel en werving van vooral Chinese en Indiase contractarbeiders in de negentiende eeuw.

Cultuurstelsel

Het Cultuurstelsel was een koloniaal landbouwsysteem in Nederlands-Indië tijdens de negentiende eeuw. De bevolking moest gewassen voor export verbouwen. Dit systeem en het latere liberale koloniale beleid vergrootten de sociale en economische ongelijkheid op Java.

Gebonden arbeid

De bredere term voor systemen waarin de vrijheid van een arbeider tijdelijk beperkt werd. Die beperking kon in een contract staan of voortkomen uit wetten en de praktijk. Contractarbeid vormde een koloniale variant die zich internationaal ontwikkelde na de afschaffing van slavernij. In wetenschappelijke teksten komt hiervoor vaak de Engelse term *indentured labour* terug.

Herinneringscultuur

Herinneringscultuur laat zien hoe een samenleving betekenis geeft aan het eigen verleden. Herdenkingen, monumenten, gedenkdagen en publieke rituelen horen daarbij. Deze cultuur bepaalt voor een deel welke geschiedenissen zichtbaar blijven in het nationale collectieve geheugen.

Historisch burgerschap

Het vermogen van burgers om kennis te nemen van de verschillende historische ervaringen die de Nederlandse samenleving hebben gevormd. Burgers moeten deze ervaringen ook in hun eigen tijd en context kunnen plaatsen. Vanuit dat begrip kunnen burgers bijdragen aan een democratische samenleving met ruimte voor gedeeld historisch bewustzijn.

Historische gelijkwaardigheid

De gedachte dat de overheid verantwoordelijkheid draagt voor alle wezenlijke delen van het Nederlandse koloniale verleden. De overheid moet deze geschiedenissen zorgvuldig erkennen, onderzoeken, bewaren en onderwijzen. Elke geschiedenis houdt daarbij de eigen context. Gelijke aandacht betekent dus niet dat alle ervaringen hetzelfde worden gemaakt.

Historische ongelijkwaardigheid

De situatie waarin onderdelen van de nationale geschiedenis wel zijn onderzocht en gedocumenteerd, maar niet in vergelijkbare mate zichtbaar zijn in onderwijs, wetenschap, erfgoed, publieke instituties en het nationale collectieve geheugen.

Koloniale lotsverbondenheid

De historische band tussen bevolkingsgroepen binnen hetzelfde koloniale systeem. Elke groep had daarin een eigen positie en ervaring. Samen droegen deze groepen bij aan de ontwikkeling van Suriname en het Koninkrijk der Nederlanden. Die gedeelde geschiedenis bestaat juist uit heel verschillende verhalen.

Oral history

Een methode van geschiedschrijving waarbij historische informatie wordt verzameld, vastgelegd en geanalyseerd via mondelinge getuigenissen en herinneringen van mensen die gebeurtenissen zelf hebben meegemaakt.

Na de komma

Een kabinetsprogramma dat voortbouwt op de erkenning van het slavernijverleden. Het programma richt zich op onderzoek, onderwijs, bewustwording en maatschappelijke verbinding rond het koloniale verleden. Dit advies wil het programma verbreden vanuit het idee van historische gelijkwaardigheid. De naam verwijst naar wat er volgt na een uitgesproken erkenning.

Staatstoezicht

De periode van 1863 tot 1873 waarin vrijgemaakte tot slaaf gemaakten in Suriname verplicht op plantages bleven werken. De formele afschaffing van slavernij had dus niet direct volledige vrijheid gebracht. Na afloop van het staatstoezicht in 1873 begon de grootschalige werving van Hindustaanse en Javaanse contractarbeiders.

Bijlage 1

De Chinese contractarbeid in Suriname

De Chinese contractarbeid in Suriname begon nog voor de afschaffing van de slavernij. Het koloniale bestuur zocht al voor 1863 naar andere goedkope arbeidskrachten voor de plantages. Plantagehouders wilden de productie draaiend houden en vreesden een tekort aan arbeiders. Chinese arbeiders waren de eerste groep die via vaste contracten naar Suriname kwam. De groep bleef veel kleiner dan de latere migratie uit Brits-Indië en Java. Toch heeft deze komst een eigen positie in de Surinaamse geschiedenis. De eerste basis voor de Chinese gemeenschap in Suriname ontstond in deze periode.

Waarom zocht Suriname juist Chinese arbeiders? De plantage-economie kende in de eerste helft van de negentiende eeuw veel onzekerheid. De strijd tegen slavernij kreeg internationaal meer steun, daardoor hield Nederland rekening met afschaffing. Eigenaren van plantages maakten zich zorgen over hun arbeidskrachten en drongen aan op een alternatief. Zuid-China kende in dezelfde tijd grote sociale en economische problemen. Veel mensen leefden in armoede, omdat landbouwgrond schaars was en de bevolking groeide. Politieke onrust maakte de situatie nog lastiger. De Taiping-opstand tussen 1850 en 1864 was een bijzonder bloedige burgeroorlog. Voor veel Chinezen bood vertrek naar het buitenland een uitweg.

In deze periode ontstond wereldwijd een markt voor Chinese contractarbeiders. Koloniale gebieden zoals Cuba en Peru werven Chinese arbeiders. Brits-Guyana en Trinidad deden hetzelfde. Na de afschaffing van de slavernij zochten plantagekolonies goedkope arbeidskrachten voor zwaar werk. Historici zien deze beweging als deel van de wereldwijde arbeidsmigratie in de negentiende eeuw. De overgang van slavernij naar contractarbeid gebeurde dus niet alleen in Suriname.

De eerste groep Chinese contractarbeiders kwam op 20 oktober 1853 aan in Paramaribo. Het schip Merwede bracht achttien Chinese arbeiders naar Suriname. De arbeiders kwamen vanuit Java, waar zij eerder waren geworven. Deze groep geldt als de eerste georganiseerde groep contractarbeiders in Suriname. Rechtstreekse werving vanuit China begon in 1858. Op 31 mei van dat jaar arriveerde de Whirlwind vanuit Macao met ongeveer vijfhonderd Chinese arbeiders. Daarna volgden nog enkele transporten. Tussen 1853 en 1874 kwamen ongeveer 2.500 Chinese contractarbeiders naar Suriname. De contracten leken op het eerste gezicht vrijwillig gesloten. Historisch onderzoek laat echter zien dat de

werving niet altijd vrij verliep. Tussenpersonen misleidden sommige arbeiders of brachten hen in schuld. Soms gebruikten tussenpersonen dwang. Internationale historici noemen deze handel vaak de coolie trade. Contractarbeid lag in zulke gevallen dicht tegen gedwongen arbeid aan.

De reis van Zuid-China naar Suriname duurde meestal drie of vier maanden. Passagiers leefden aan boord in kleine ruimtes met slechte hygiëne. Medische hulp bleef beperkt en het eten was vaak eenzijdig. Dysenterie en cholera kwamen geregeld voor. Tijdens sommige reizen overleden passagiers. Na aankomst verdeelde het koloniale bestuur de Chinese arbeiders over verschillende plantages. Zij werkten vooral in de suikerteelt en koffieteelt. Cacao was eveneens een sector waar Chinese arbeiders terechtkwamen. Contracten liepen meestal vijf jaar. In die afspraken stonden loon en huisvesting. Voeding en medische zorg hoorden er formeel ook bij. Werkdagen duurden lang en het toezicht was streng. Conflicten tussen arbeiders en de plantageleiding kwamen regelmatig voor.

Onderzoek laat zien dat plantages de afspraken uit de contracten niet altijd op dezelfde manier naleefden. Contractarbeid verschilde juridisch van slavernij. Toch bleef de vrijheid van Chinese arbeiders tijdens hun contract beperkt. Het koloniale gezag hield toezicht op de arbeiders en op hun verblijf. Na vijf jaar konden arbeiders terugkeren naar China. Zij konden hun contract ook verlengen of in Suriname blijven. Een flink deel koos voor een leven in Suriname. Veel voormalige contractarbeiders verlieten de plantages na hun contracttijd. Zij vestigden zich in Paramaribo of in de districten. Sommigen werden kleine handelaar of winkelier. Andere Chinezen gingen aan de slag als ambachtsman of begonnen een eigen zaak. In de twintigste eeuw kreeg de Chinese gemeenschap een duidelijke plek in het economische leven van Suriname. Vooral winkels en kleine bedrijven kwamen vaak in Chinese handen.

Chinese contractarbeid vormde het begin van een nieuw koloniaal systeem van arbeid. Na de afschaffing van de slavernij breidde Suriname dit systeem verder uit met arbeiders uit Brits-Indië en Java. De Chinese groep bleef relatief klein. De historische betekenis is desondanks groot. Deze migratie markeert de overgang van een plantage-economie die op slavernij rustte naar een economie waarin contractarbeid centraal stond. Koloniale bestuurders en plantagehouders zochten op deze manier arbeidskrachten om de plantages te laten voortbestaan. De geschiedenis van Chinese contractarbeid hoort daarom bij het Nederlandse koloniale verleden. De periode laat zien hoe de koloniale overheid en particuliere

plantagehouders nieuwe vormen van arbeidswerving gebruikten. De komst van deze arbeiders was tegelijk het begin van de Chinese gemeenschap in Suriname. Nakomelingen van Chinese migranten leveren nog altijd een bijdrage aan Suriname en Nederland. In veel Surinaamse straten hoort een Chinese winkel inmiddels bij het straatbeeld.

Bijlage 2

De Hindustaanse contractarbeid in Suriname

De komst van contractarbeiders uit Brits-Indië was de grootste georganiseerde arbeidsmigratie naar Suriname in de koloniale tijd. Tussen 1873 en 1916 kwamen ruim 34.000 mannen, vrouwen en kinderen naar Suriname. Zij tekenden arbeidscontracten om op plantages te werken. Hun komst hing nauw samen met de afschaffing van de slavernij in 1863 en het einde van het Staatstoezicht in 1873. Hindustaanse contractarbeid hoorde bij een groter koloniaal systeem waarin miljoenen Indiërs op plantages werkten. Arbeiders gingen onder andere naar Brits-Guyana, Trinidad, Fiji, Mauritius, Zuid-Afrika, Réunion en Suriname. Suriname nam daarin een aparte plek in, omdat Nederland en Groot-Brittannië hierover samen een afspraak maakten.

Na de afschaffing van de slavernij op 1 juli 1863 moesten voormalige tot slaaf gemaakten nog tien jaar onder staatstoezicht op plantages werken. Planters zagen al voor 1873 aankomen dat zij goedkope arbeiders zouden missen. Veel vrijgemaakten wilden na afloop van het toezicht een eigen bestaan opbouwen buiten de plantages. Het koloniale bestuur zocht daarom andere groepen arbeiders. Pogingen met Europese kolonisten, Chinese contractarbeiders en mensen uit Madeira leverden weinig op. De blik viel uiteindelijk op Brits-Indië. De Britse koloniale overheid had daar al ervaring met het sturen van arbeiders naar andere koloniën.

Armoede speelde in Noord-India een grote rol bij die emigratie. Veel mensen hadden schulden en weinig kans op werk. Hoge bevolkingsdruk en terugkerende hongersnood maakten het leven zwaar. Vooral in het huidige Uttar Pradesh en Bihar leefden veel mensen op het platteland onder moeilijke omstandigheden. Betaald werk overzee leek voor velen een uitweg.

Nederland en Groot-Brittannië sloten na lange gesprekken in 1870 een verdrag over de werving van arbeiders voor Suriname. De Britse overheid stelde voorwaarden aan de medische keuring en het transport. Contracten en toezicht op de emigratie vielen eveneens onder die afspraken. Werving gebeurde via officiële emigratiedepots, waaronder het depot in Calcutta, dat nu Kolkata heet. Emigranten werden daar geregistreerd en medisch onderzocht. Daarna bereidden medewerkers de groep voor op de reis naar Suriname. Meestal tekenden de arbeiders een contract voor vijf jaar. Daarin stonden afspraken over loon, huisvesting, medische zorg en andere voorwaarden.

Historisch onderzoek nuanceert dat beeld. Wervers die arkati's werden

genoemd, maakten het werk in de overzeese koloniën vaak mooier dan het was. Analfabetisme, sociale druk en geldnood konden de keuze sterk beïnvloeden. Sommige mensen begrepen niet goed waar Suriname lag of wat het contract precies inhield. Vrijwilligheid blijft daarom een punt waar wetenschappers over discussiëren. Een handtekening vertelde niet altijd het hele verhaal.

Het schip de Lalla Rookh kwam op 5 juni 1873 aan in Paramaribo. Aan boord zaten 399 contractarbeiders. Deze dag geldt als het begin van de Hindustaanse immigratie in Suriname en wordt ieder jaar herdacht. Tussen 1873 en 1916 maakten 64 schepen de overtocht. In totaal kwamen 34.304 contractarbeiders uit Brits-Indië naar Suriname. De reis van Calcutta naar Suriname duurde meestal tien tot twaalf weken. Een scheepsarts en administratieve arbeidskrachten hielden toezicht tijdens de overtocht. Regels boden meer bescherming dan bij eerdere vormen van koloniale arbeidsmigratie. Toch bleef de reis zwaar. Ziekten, overlijdensgevallen en spanningen kwamen voor aan boord. Voor veel emigranten betekende de reis ook een breuk met familie, religie en bekende gewoonten. Binnen traditionele hindoe-opvattingen gold het oversteken van de oceaan als *kálá páni*. Veel mensen zagen deze overtocht lange tijd als iets wat rituele zuiverheid kon kosten. Duizenden mensen vertrokken toch, omdat ze hoopten op een beter bestaan.

Na aankomst verdeelde het koloniale bestuur de contractarbeiders over suiker-, koffie-, cacao- en later rijstplantages. Plantageadministraties hielden toezicht op het werk. Een uitgebreid stelsel van koloniale regels bepaalde wat arbeiders wel en niet mochten doen. Contractarbeiders kregen loon en hadden volgens hun contract bepaalde rechten. In de praktijk kende het systeem een harde vorm van discipline. Werkweigering, desertie en contractbreuk konden leiden tot straf. Gevangenisstraf of een langer contract waren mogelijke straffen. Historici wijzen er daarom op dat arbeiders weinig echte vrijheid hadden binnen hun contract.

De omstandigheden waren niet op elke plantage hetzelfde. Voor veel arbeiders bleven lange werkdagen, tropische ziekten en beperkte medische zorg onderdeel van het dagelijks leven. De plantageleiding had veel invloed op wonen, werken en regels. Binnen de Hindustaanse gemeenschap ontstonden tegelijk nieuwe sociale netwerken. Religie, taal, familiebanden en culturele gewoonten hielden mensen bij elkaar. Een gebed of een gesprek in de eigen taal kon op een plantage veel betekenen. Na het eerste contract hadden contractarbeiders drie keuzes. Zij konden op kosten van het koloniale bestuur terug naar Brits-Indië. Zij konden hun contract verlengen of in Suriname blijven wonen. Een meerderheid koos

uiteindelijk voor een leven in Suriname. Van de ruim 34.000 immigranten keerde ongeveer een derde terug naar India. Ongeveer twee derde bleef. Veel Hindustanen werden kleine landbouwers, rijstboeren, handelaren of ambachtslieden. Zo ontstond een grote Hindustaanse gemeenschap in Suriname.

In de twintigste eeuw kreeg deze gemeenschap een grotere plek in landbouw, handel, onderwijs, politiek, wetenschap en het maatschappelijk leven. Na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 verhuisden veel Hindustaanse Surinamers naar Nederland. Hindustaanse Surinamers vormen nu een herkenbaar deel van de Nederlandse samenleving. Familiebanden lopen daardoor vaak van Suriname naar Nederland en soms nog verder terug naar India.

De Hindustaanse contractarbeid hoort bij de grootste migratiebewegingen uit de Surinaamse geschiedenis. Deze migratie laat de overgang zien van een economie op basis van slavernij naar een koloniaal systeem met contractarbeid. Juridisch was contractarbeid iets anders dan slavernij. Historisch onderzoek laat wel zien dat beide systemen onderdeel waren van dezelfde koloniale economie. Contractarbeid hield de plantage-economie na de afschaffing van de slavernij in stand. Contractarbeiders bouwden ondanks de beperkingen van het systeem nieuwe gemeenschappen op. Hindustanen droegen sterk bij aan de economische, culturele en maatschappelijke groei van Suriname. De geschiedenis van de Hindustaanse contractarbeid hoort daarom bij de kern van het Nederlandse koloniale verleden. Deze geschiedenis markeert het begin van de Hindustaanse gemeenschap in Suriname en Nederland. Tegelijk laat dit verleden zien hoe koloniale arbeidssystemen na de afschaffing van slavernij nieuwe vormen kregen en bleven bestaan. De Lalla Rookh op 5 juni 1873 blijft daarbij een concrete herinnering aan het begin van die geschiedenis.

Bijlage 3

De Javaanse contractarbeid in Suriname

De komst van Javaanse contractarbeiders naar Suriname was de derde grote vorm van georganiseerde arbeidsmigratie in het koloniale Suriname. Tussen 1890 en 1939 bracht Nederland ruim 32.956 mannen, vrouwen en kinderen vanuit Nederlands-Indië naar Suriname. De meesten kwamen van Java en gingen werken op plantages. De vraag naar arbeiders bleef groot ondanks de immigratie uit Brits-Indië. Nederland zocht daarom binnen het eigen koloniale rijk naar nieuwe arbeidskrachten.

Bij deze migratie had de Nederlandse overheid een dubbele positie. Nederland bestuurde zowel Nederlands-Indië als Suriname en regelde dus de werving en de plaatsing van de arbeiders. Dat gaf de Javaanse contractarbeid een eigen plek in de koloniale geschiedenis. De geschiedenis hoort bij Suriname en bij de Javaanse gemeenschap. Nederland kan dit koloniale verleden niet los zien van de mensen die de overtocht maakten. Aan het einde van de negentiende eeuw hadden Surinaamse plantages nog altijd te weinig arbeiders. De immigratie uit Brits-Indië leverde veel arbeidskrachten op, maar toch bleef er vraag naar op de plantages. De Nederlandse overheid onderzocht daarom of arbeiders uit Nederlands-Indië naar Suriname konden vertrekken. Vooral op Java was de economische situatie voor veel gezinnen zwaar. De bevolking groeide snel, terwijl landbouwgrond schaars bleef.

Veel boeren hadden te weinig grond om van te leven. Het Cultuurstelsel en later het liberale koloniale beleid vergrootten de sociale en economische verschillen op Java. Gezinnen in Midden- en Oost-Java leefden vaak van kleine stukken grond of seizoenswerk. Een slechte oogst kon een heel huishouden raken. De koloniale overheid zag in die armoede een mogelijkheid om arbeiders voor Suriname te werven. Contractarbeid werd voorgesteld als betaald werk met zicht op een beter bestaan. Na een paar proefreizen kwam de eerste groep Javaanse contractarbeiders op 9 augustus 1890 aan in Suriname. Het stoomschip Prins Willem II bracht deze groep naar de kolonie. Deze datum geldt als het begin van de Javaanse immigratie en wordt ieder jaar herdacht. De koloniale overheid in Nederlands-Indië hield toezicht op de werving. Bij de Hindostaanse immigratie lag de organisatie anders. Nederlandse koloniale autoriteiten regelden bij de Javaanse migratie het hele traject.

De overheid registreerde de emigranten en liet hen medisch onderzoeken. Daarna tekenden de arbeiders een contract dat meestal vijf jaar duurde. Zo'n handtekening betekende niet altijd dat iemand alle gevolgen goed

kon overzien. Onderzoek laat zien dat vrijwilligheid en economische nood bij deze werving nauw door elkaar liepen. Veel mensen vertrokken vanwege armoede of gebrek aan grond. Anderen zagen op Java weinig kans op een stabiele toekomst. Suriname werd vaak gunstiger voorgesteld dan later bleek. De overtocht van Java naar Suriname duurde gemiddeld acht tot tien weken. Schepen voeren via de Indische Oceaan en de Atlantische Oceaan. Contractarbeiders verbleven lange tijd aan boord van stoomschepen die speciaal voor dit vervoer werden gebruikt. Tot 1914 bestond de reis uit twee delen. Vanuit Nederlands-Indië voeren de schepen eerst naar Nederland.

In Amsterdam verbleven contractarbeiders soms enkele dagen en soms enkele weken in loodsen van de Stoomvaart Maatschappij Nederland. Deze loodsen stonden aan de Oostelijke Handelskade. Daarna vertrokken de arbeiders met de Koninklijke Maildienst naar Suriname. De tussenstop in Amsterdam was voor veel reizigers geen rustpunt. Koloniale Verslagen noemen ziekte en sterfte tijdens dit verblijf. Zieke contractarbeiders kregen behandeling in een ziekenhuis en sommige arbeiders overleden nog voor de reis verderging. De omstandigheden op zee werden in de loop van de jaren beter. De reis bleef lang en zwaar voor mensen die hun vertrouwde omgeving verlieten. Ziekte en sterfte kwamen voor tijdens de overtocht. De onzekerheid over Suriname reisde als het ware met iedereen mee. Voor veel emigranten betekende vertrek een afscheid voor lange tijd. Een deel van de groep zou Java nooit meer terugzien.

In Suriname werden Javaanse contractarbeiders over verschillende plantages verdeeld. Zij werkten in de suikerteelt en in de koffie- en cacao-teelt. Later gingen veel arbeiders ook aan de slag in de rijstbouw. Contracten bevatten afspraken over loon, huisvesting, medische zorg en de duur van het werk. In de praktijk waren de werkdagen lang en controleerden opzichters de arbeidsdiscipline streng. Wie de regels overtrad, kon een strafrechtelijke straf krijgen. Historici beschrijven het contractarbeidssysteem daarom als een systeem met veel dwang en toezicht. Arbeiders konden tijdens hun contract niet vrij bewegen of zelf zomaar ander werk kiezen. Een contract bepaalde dus meer dan alleen het aantal werkuren. Tegelijk bouwden Javaanse arbeiders nieuwe gemeenschappen op in Suriname. Taal, islam, Javaanse gebruiken, muziek, dans en familiebanden bleven daarin zichtbaar.

De afstand tot Java was groot, toch bleven veel tradities bestaan. Ouders en familieleden gaven gebruiken door aan kinderen en kleinkinderen. Na het contract konden arbeiders terugkeren naar Java. Verlenging van het contract of vestiging in Suriname was eveneens mogelijk. Veel Javanen

wilden eerst terug naar hun geboortegrond. Uiteindelijk bleef een groot deel in Suriname wonen.

Dat beeld vraagt wel om een zorgvuldige blik. Tot en met 1947 registreerde de overheid 8453 repatrianten. Veel Javanen overleden tijdens of na de periode van contractarbeid op relatief jonge leeftijd. In totaal staan 10.024 sterfgevallen geregistreerd onder Javanen. Het ging om 6198 mannen en 3826 vrouwen. Verschillende zaken droegen bij aan deze hoge sterfte. De gezondheidszorg schoot vaak tekort en tropische ziekten zoals malaria en mijnwormziekte kwamen veel voor. Infectieziekten zoals longtuberculose en ook nieraandoeningen maakten mensen kwetsbaar. Onderzoek noemt verder ondervoeding en slechte hygiëne als factoren. Een verminderde weerstand maakte een gewone ziekte soms gevaarlijk. Zwangere vrouwen werden tijdens het werk niet altijd voldoende ontzien.

De hoge sterfte had gevolgen voor de groei van de Javaanse gemeenschap. De natuurlijke bevolkingsgroei bleef lange tijd laag. Levenloos geboren kinderen en kindersterfte speelden daarbij mee. Vanaf 1948 groeide de Javaanse bevolking duidelijk sneller. In dezelfde periode ontstond stap voor stap een blijvende Javaanse gemeenschap in Suriname. Veel Javanen gingen na hun contract verder in de landbouw. Nieuwe dorpen ontstonden in verschillende districten. De Javaanse gemeenschap groeide in de twintigste eeuw uit tot een vast onderdeel van Suriname. Javaanse Surinamers droegen bij aan landbouw, handel, onderwijs, politiek, kunst en het dagelijks leven. Rond de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 verhuisden veel Javaanse Surinamers naar Nederland.

De Javaans-Surinaamse geschiedenis hoort sindsdien ook bij de Nederlandse migratiegeschiedenis. Javaanse contractarbeid laat zien hoe Nederland arbeidsmigratie inzette binnen de eigen koloniën. Nederland wilde de Surinaamse plantage-economie draaiend houden na de afschaffing van de slavernij. Contractarbeid verschilde juridisch van slavernij. Beide systemen stonden wel binnen een koloniale economie waarin bestuur, arbeid en migratie nauw verbonden waren. De geschiedenis maakt duidelijk hoe het Nederlandse kolonialisme aan het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw werkte. Javaanse gezinnen bouwden onder moeilijke omstandigheden gemeenschappen op en hielden culturele tradities levend. Hun bijdrage aan Suriname en later aan Nederland is nog altijd terug te zien in taal, eten, geloof, muziek en familiebanden.

Bijlage 4

Vergelijkend overzicht van de contractarbeid in Suriname

Drie migratiestromen binnen één koloniaal arbeidssysteem

De Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid verschillen op veel punten van elkaar. De drie groepen kwamen uit andere delen van Azië en leefden daar onder verschillende politieke en sociale omstandigheden. Suriname ontving de groepen ook niet in dezelfde periode. Toch vielen alle drie de migratiestromen onder één koloniaal systeem dat na de afschaffing van de slavernij arbeidskrachten voor de plantages moest leveren. De plantage-economie mocht niet stilvallen.

Daarom bekijkt dit advies de drie migratiestromen samen. De geschiedenis van elke groep verschilt, maar de oorsprong is dezelfde, namelijk uit de koloniale vraag naar goedkope arbeidskrachten op de plantages. Samen vormen de migratiestromen een breder deel van de koloniale geschiedenis van Suriname.

Onderstaand overzicht laat de overeenkomsten en verschillen tussen de drie groepen zien.

Onderdeel	Chinese contractarbeid	Hindustaanse contractarbeid	Javaanse contractarbeid
Periode	1853–1874	1873–1916	1890–1939
Herkomstgebied	Eerste lichting uit Java. Daarna uit Zuid-China (Guandong & Macao)	Brits-Indië (vooral Bihar en Uttar Pradesh)	Nederlands-Indië (vooral Java)
Omvang	ca. 2.500 immigranten	34.304 immigranten	32.956 immigranten
Aanleiding	Verwachte afschaffing van de slavernij en behoefte aan arbeidskrachten	Einde Staatstoezicht (1873) en voortzetting plantage-economie	Aanhoudend arbeidstekort op de plantages
Koloniale verantwoordelijkheid	Nederlandse koloniale overheid en particuliere werving	Verdrag tussen Nederland en Groot-Brittannië	Nederlandse koloniale overheid binnen één koloniaal rijk
Arbeidscontract	Meestal vijf jaar	Meestal vijf jaar	Meestal vijf jaar
Belangrijkste werkzaamheden	Suiker-, koffie- en cacaoplantages	Suiker-, koffie-, cacao- en rijstplantages	Suiker-, koffie-, cacao- en rijstplantages
Keuze na afloop contract	Terugkeer of vestiging	Terugkeer, verlenging of vestiging	Terugkeer, verlenging of vestiging
Belangrijkste bijdrage	Handel en ondernemerschap	Landbouw, handel, bestuur en maatschappelijke ontwikkeling	Landbouw, cultuur en maatschappelijke ontwikkeling

Overeenkomsten

De drie groepen deelden ondanks hun andere herkomst een aantal vaste kenmerken. Plantages hadden na de afschaffing van de slavernij nieuw personeel nodig. De gevolgen van die afschaffing werden in de jaren erna steeds zichtbaarder. Alle groepen maakten een lange reis over zee naar een land dat zij niet kenden. Eenmaal in Suriname kwamen Chinese, Hindustaanse en Javaanse arbeiders terecht in een strak arbeidsregime. Hun vrijheid om zelf te kiezen waar zij woonden of werkten, bleef tijdens het contract beperkt.

Juridisch gezien was contractarbeid iets anders dan slavernij. Toch kende het systeem veel controle en discipline. Chinese, Hindustaanse en Javaanse arbeiders bouwden onder moeilijke omstandigheden eigen gemeenschappen op in Suriname. De drie gemeenschappen droegen bij aan de economie, cultuur, politiek en het sociale leven van Suriname. Later werd die bijdrage ook in Nederland zichtbaar.

Verschillen

De Chinese contractarbeid vormde de eerste grootschalige poging om via contracten nieuwe arbeiders naar Suriname te halen. De groep bleef klein in vergelijking met de andere twee groepen. De komst van Chinese contractarbeiders markeerde wel het begin van het systeem. De Hindustaanse contractarbeid groeide daarna uit tot de grootste georganiseerde migratiestroom. Nederland en Groot-Brittannië sloten hiervoor een verdrag. Beide koloniale overheden hielden toezicht op de werving en de overtocht. De regels lagen daarmee strakker vast dan bij eerdere vormen van arbeidswerving.

Javaanse contractarbeid had een eigen positie, omdat de hele migratie binnen het Nederlandse koloniale rijk plaatsvond. Nederland wierf arbeiders in Nederlands-Indië en zette dezelfde arbeiders in Suriname aan het werk. De Nederlandse overheid had dus aan beide kanten invloed op het proces. Juist die dubbele positie maakt de Javaanse contractarbeid bestuurlijk apart binnen de Nederlandse koloniale geschiedenis. De sociaal-culturele groei van de drie gemeenschappen liep eveneens langs verschillende lijnen. Iedere groep bracht eigen talen, religies, gewoonten en tradities mee naar Suriname. Binnen de Surinaamse samenleving kregen die kenmerken steeds een eigen vorm.

Gezamenlijke betekenis voor het Nederlandse koloniale verleden

De drie migratiestromen hadden elk een eigen geschiedenis. Los van elkaar zijn de stromen alleen niet goed te begrijpen. De Nederlandse koloniale overheid en particuliere plantage-eigenaren zochten na de afschaffing van de slavernij naar manieren om de koloniale economie in stand te houden. Contractarbeid werd een van de middelen die daarbij werden ingezet.

Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid vormen daarom niet zomaar drie losse verhalen over migratie. Het zijn drie verschillende uitwerkingen van één koloniaal systeem van contractarbeid. Iedere groep kreeg te maken met eigen regels, routes en omstandigheden. Dit advies pleit daarom voor een aanpak waarin de drie geschiedenissen samen worden erkend, onderzocht, onderwezen en doorgegeven. De verschillen tussen de gemeenschappen verdwijnen daarbij niet naar de achtergrond. Een gezamenlijke blik doet juist meer recht aan hun plek binnen de geschiedenis van Suriname, Nederland en het Koninkrijk der Nederlanden.

De contractarbeid in historisch perspectief

De feiten rond Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid tonen aan dat de stromen elkaar opvolgden in de tijd en samen samen bijna een eeuw van de Surinaamse koloniale geschiedenis beslaan. Vanaf de eerste Chinese contractarbeiders in 1853 tot het laatste Javaanse transport in 1939 ontstond een georganiseerd systeem van arbeidsmigratie. Dat systeem hing nauw samen met het voortzetten van de plantage-economie na de afschaffing van de slavernij.

Iedere migratiestroom had een eigen achtergrond en eigen kenmerken. Samen horen de stromen bij de overgang van een systeem dat op slavernij steunde naar een systeem waarin contractarbeid de voornaamste vorm van arbeid werd. De overgang was niet netjes of gelijkmatig. Het systeem bleef vooral gericht op arbeid voor de plantages. Chinese, Hindustaanse en Javaanse contractarbeid vormen samen een groot hoofdstuk binnen de geschiedenis van Suriname, Nederland en het Koninkrijk der Nederlanden. De huidige Chinese, Hindustaanse en Javaanse gemeenschappen in Suriname en Nederland vinden hun oorsprong in deze migratiegeschiedenis.

Literatuurlijst

Assmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Autar, M. en Ramkhelawan, S. (2026). *Doorwerking contractarbeid nader belicht. Van verleden naar toekomst: identiteit, doorwerking en perspectieven van Hindostaanse, Javaanse en Chinese gemeenschappen*. Den Haag: Sarnami Instituut Nederland.

Baldewsingh, R. (2026). *De illusie van gelijkheid. Pleidooi voor een fundamentele herijking van de aanpak van discriminatie en racisme in Nederland*. Den Haag: Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme.

Banks, J.A. (2009). "Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age". In: *The Routledge International Companion to Multicultural Education*. Routledge, 129–139.

Bhagwanbali, R. (1996). *Contracten voor Suriname. Arbeidsmigratie vanuit Brits-Indië onder het indentured-labourstelsel 1873–1916*. Den Haag: Amrit.

Bhagwanbali, R. (2011). *De nieuwe awatar van slavernij. Hindoestaanse contractarbeid in Suriname 1873–1916*. Den Haag: Amrit.

Choenni, C.E.S. (2016, 2018). *Hindostaanse contractarbeiders 1873–1920. Van India naar de plantages in Suriname*. Volendam: LM Publishers.

Choenni, C. (2021). *Geschiedenis van de Hindostanen 1873–2015*. India, Suriname, Nederland. Zoetermeer: Sampreshan.

Choenni, C. (2021). *History of Hindostanis 1873–2023*. Zoetermeer: Sampreshan.

Collectief Contractarbeid (2025). *Contractarbeid uit de schaduw*. Den Haag: Kloosterkerk.

Collectief Contractarbeid (2026). *Werkconferentie: Meervoudige identiteiten van de nazaten van contractarbeiders*. Den Haag: Museum Sophiahof.

Council of Europe. (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 1, Context, concept and model*. Straatsburg.

Djasmadi, L., Hoefte, R., Mingoen, H. (2010). *Migratie en cultureel*

erfgoed. Verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland. Leiden: Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde Press.

Elahi, J. en Gowricharn, R. (2023). Ongezien, ongehoord. Hindostanen in de Nederlandse koloniale geschiedenis. Zutphen: Walburg Pers.

Fokken, M. (2018). Beyond Being Koelies and Kantráki. Constructing Hindostani Identities in Suriname in the era of indenture 1873-1921. Hilversum: Verloren.

Gowricharn, R. (2020). Miskend Verleden. Hindostaanse boeren in Suriname 1880-1980. Hilversum: Verloren.

Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press.

Hall, S. (1990). "Cultural Identity and Diaspora". In: J. Rutherford (Ed.). Identity: Community, Culture, Difference. pp. 222-237. Londen: Lawrence & Wishart.

Hira, S. (2025). Van Priary tot en met De Kom. Een dekoloniale geschiedenis van et verzet tegen kolonialisme in Suriname 1630-1940. Den Haag: Amrit.

Hoefte, R. (1987). Plantation labor after the abolition of slavery: the case of plantation Mariënborg (Suriname), 1880 - 1940. Florida: University of Florida.

Hoefte, R. (1990). De betovering verbroken. De migratie van Javanen naar Suriname en het Rapport-Van Vleuten (1909). Dordrecht: Floris Publications.

Hoefte, R. (1998). In Place of Slavery. A Social History of British Indian and Javanese Laborers in Suriname. Gainesville: University Press of Florida.

Ismael, J. (1949). De immigratie van Indonesiërs in Suriname. Leiden: Luctor et Emergo.

Kabinet van het Koninkrijk der Nederlanden. (2023). Na de komma. Kabinetsreactie op het rapport van de Dialooggroep Slavernijverleden. Den Haag.

Klerk, de, C.J.M. (1998). De Immigratie der Hindostanen in Suriname. Den Haag: Amrit.

Kopijn, Y. en Mingoen, H. (2008). *Stille passanten; Levensverhalen van Surinaams-Javaanse ouders in Nederland*. Amsterdam: KIT Publishers.

Lier, R. van (1971). *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van Suriname*. Deventer: Van Loghum Slaterus.

Look Lai, W. (1993). *Indentured Labor, Caribbean Sugar. Chinese and Indian Migrants to the British West Indies, 1838–1918*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Man A Hing, W. (1980). “Overzicht van de invoer van Chinese contractarbeiders in Suriname”. In: *Gedenkboek van Kong Ngie Tong (1880–1980)*. Paramaribo: Kong Ngie Tong Sang.

Man A Hing, W. (1982). “Overzicht van de invoer van Chinese contractarbeiders in Suriname”. In: *Mededelingen Surinaams Museum*. Paramaribo.

Man A Hing, W. (1990) “Overview of the Importation of Chinese Contract-laborers into Suriname”, in: *Chiu Hung: A Short Biographical Sketch of Afoeng Chiu Hung*. Paramaribo: Chiu Hung.

Man A Hing, W. (2006). “Chinese Migration to Suriname”, in: *Essays on the Chinese Diaspora in the Caribbean*, ed. Walton Look Lai. Trinidad & Tobago.

Man A Hing, W. (2010). *Werkboek Contractarbeiders uit China voor Suriname 1858-1869*. Amstelveen.

Mingoen, H. (2023). *Beeldvorming en feiten over de Javaanse contractarbeid in Suriname*.

https://www.hindorama.com/wp-content/uploads/2023/08/Javaanse-contractarbeid_Feiten-en-beeldvorming_H.-Mingoen-Hindorama.pdf

Mingoen, H. & Patmo, S. (2023). *Javanen hebben betaald voor de afschaffing van de slavernij in Suriname en in Caraïbisch Nederland*. <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/javanen-hebben-betaald-voor-de-afschaffing-van-de-slavernij-in-suriname-en-in-caraibisch-nederland/>

Mulder, K. (1987). *Reserve-arbeid in een reserve-kolonie: immigratie en kolonisatie van de Javanen in Suriname 1890–1950*. Rotterdam.

Nora, P. (red.) (1984–1992). *Les Lieux de Mémoire*. Parijs: Gallimard.

Northrup, D. (1995). *Indentured Labor in the Age of Imperialism, 1834–1922*. Cambridge: Cambridge University Press.

Patmo-Mingoen, H.K. (1978). *The Javanese in Surinam: Changing patterns in a new world*. Medan: Harian Sinar Indonesia Baru.

Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme. (2026). *Eindrapport*.

Suparlan, P. (1976). *The Javanese in Surinam; Ethnicity in an ethnically plural society*. University of Illinois.

Tinker, H. (1974). *A New System of Slavery. The Export of Indian Labour Overseas 1830–1920*. Londen: Oxford University Press.

Tjon Sie Fat, P.B. (2009). *Chinese New Migrants in Suriname: The Inevitability of Ethnic Performing*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Tjon Sie Fat, P.B. (2010). *Old Migrants, New Migrants and the Anti-Chinese Discourse in Suriname*. Leiden: Brill.

UNESCO. *Diverse publicaties over cultureel erfgoed, herinneringscultuur en inclusieve samenlevingen*.

Waal Malefijt, A. de. (1963). *The Javanese of Surinam. Segment of a plural society*. Assen: Van Gorcum.

Waal Malefijt, A. de. (1977). *The Javanese in Surinam: ethnicity and change*, Actes du XLII Congres International des Americanistes. pp. 143-8. Paris: Société des Americanistes.

Colofon

De Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) is in 2021 ingesteld en adviseert het kabinet en het parlement gevraagd en ongevraagd over de aanpak van discriminatie en racisme in Nederland.

De NCDR opereert onafhankelijk en vervult een signalerende en agenderende rol, met bijzondere aandacht voor structurele en sector-overstijgende vraagstukken. De adviezen zijn gebaseerd op onderzoek, praktijkkennis en maatschappelijke dialoog en richten zich op duurzame beleidsontwikkeling en bestuurlijke borging.

Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme

Met speciale dank aan Elodie Kona voor haar zorgvuldige redactie.

contact@bureauncdr.nl

www.bureauncdr.nl

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van deze publicatie te citeren of te verspreiden, mits daarbij de NCDR en deze publicatie als bronnen worden vermeld. Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Den Haag, september 2026

